

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Պետական Դուռան.—Առաջին ֆրիկսը.—Զպեօֆ Կ անուանարկել Պետական Դուռան, այլ բարոյապես աջակցել նրա կոռւին կառավարութեան դեմ.—Իսկանուր պաշտամաւորների եւ Պիեխանովի կարծիքը.—Կովկասեան եւ նայ կեանքի հարցեր:

Անցած ամսուս ոչ միայն Ռուսաստանի, այլեւ համաշխարհային ամենամեծ անցքը Պետական Դուռայի բացումն էր Այնքան դարերի ծով տանջանքներից և հերոսական ջանքերից յետոյ ռուս ժողովուրդը իր ընտրած ներկայացուցիչների ձեռքն է յանձնում ինքնակալ-բիւրօկրատիայի ձեռքից խլած իշխանութիւնը. ժողովուրդի գերիշխանութեան դա առաջին քայլն է: Ապրիլի 27-ի պատմական օրից յետագարձ չկայ, այլ միայն նոր քայլեր դէպ առաջ, մինչև գեմեկրատիայի և սոցիալական արդարութեան վերջնական յաղթանակը: Ապրիլի 27-ին Պետերբուրգում Ձմեռային պալատի Գէորգեան գահական դահլիճում, Մայր և Ամուսին Թագուհիների, մեծ իշխանների, Պետական Խորհրդի, Պետական Դուռայի, Կառավարչական Սենատի և կայսրութեան բարձրագոյն պաշտօնեաների ներկայութեամբ Թագաւոր Կայսրը գահի բարձրունքից դիմեց Պետական Խորհրդին և Պետական Դուռային հետևեալ խօսքերով.

Ամենաբարձրեալ Նախախնամութեամբ ինձ յանձնուած հողատարութիւնը հայրենիքի բարօրութեան մասին զրդից ինձ հրաւիրել՝ օրէնսդրական աշխատանքի մէջ աջակցութեան ժողովրդից ընտրուածներին:

Վառ հաւատով դէպի Ռուսաստանի պայծառ ապագան ես ի դէմս ձեր ողջունում եմ այն լուսադոյն մարդկանց, որոնց ես հրամայեցի իմ սիրեցեալ հպատակներին իրանց միջից ընտրելու:

Գժուար եւ բարդ աշխատանք է դրուած ձեր առջեւ: Հաւատում եմ որ սէրը դէպի հայրենիքը եւ նրան ծառայելու ջերմ ցանկութիւնը կ'ոգեւորեն եւ կը միացնեն ձեզ:

Իսկ ես անսասան պիտի պաշտպանեմ ինձանից շնորհուած սահմանումները (установление) ամուր փտահումեամբ որ դուք ձեր բոլոր ոյժերը կը տաք հայրենիքի անձնազոհ ծառայութեան—իմ սրտին այնքան մօտ գիւղացիութեան կարիքների պարզաբանելու, ժողովրդի լուսաւորութեան եւ նրա բարեկեցութեան զարգացման համար: Յիշելով որ պետութեան հոգեկան վեհութեան եւ բարօրութեան համար անհրաժեշտ է ոչ մի-

այն ազատութիւնը, անհրաժեշտ է այլ եւ իրաւունքի հիմքի վրայ կարգը: Թող կատարուի իմ քերթ տենչանքը՝ տեսնել իմ ժողովուրդը բախտաւոր եւ յանձնել իմ Որդուն իրրեւ ժառանգութիւն կուտ, բարեկարգ եւ լուսաւորուած պետութիւն:

Աստուած թող օրհնի այն աշխատանքները, որ ես միացած Պետական Խորհրդի եւ Պետական Դումայի հետ կատարելու ենք, եւ թող այսուհետեւ այս օրը լինի օր ողուական երկրի բարոյական վերանորոգութեան, նրա լաւագոյն ոյժերի վերածնունդի:

Երկրպագութեամբ ձեռնարկեցէք աշխատանքին, որի համար ես ձեռք հրակրեցի, եւ արդարացրէք ըստ արժանւոյն Թագաւորի եւ Ժողովուրդի վստահութիւնը: Թող Աստուած ողնական լինի ինձ եւ Զեղք:

Ապա պատգամաւորները ժողովրդի ցնծագին աղաղակներով ճանապարհ էին դցւում դէպի ավրիկեան պալատը, որ այսուհետեւ դառնում է ուսական պարլամենտի տունը: Պետական քարտուղար (ստատսսեկրետար) Ֆրիշ ժամի 5-ին ճաշից անց բացեց Պետական Դուման: Ապա պատգամաւորները հէնց առաջին քուէարկութեամբ տոմսակներով ընտրեցին ձայներէ ահագին մեծամասնութեամբ (436-ից 426) Դումայի նախագահ յայտնի փաստաբան և հասարակական գործիչ, նախկին պրոֆեսոր Սերգէյ Անդրէեւիչ Մուրոմցեւիչ *):

Առաջինը, որ բարձրացաւ ուսաց պարլամենտի տրիբունան յայտնի հասարակական գործիչ Իվան Իլիչ Պետրունկեւիչն էր, մի սարդ որի անունը ծանօթ պէտք է լինի մեր ընթերցողներին դեռ հին բեժիմի, ցենզուրայի տիրապետութեան ժամանակ: Առաջին ցանկութիւնը որ ժողովուրդի ներկայացուցչութիւնը արտայայտեց դա ամսիստիան էր (ներուած):

Դ. Դ. Պետրունկեւիչ.— Պատուի պարտքը, մեր խղճի պարտքը հրամայում է որ մեր առաջին միտքը, մեր առաջին ազատ խօսքը նուիրաբերուած լինի նրանց, որ զոհեցին իրանց աղատութիւնը մեզ բոլորիս թանգ հայրենիքի համար: Երկրում բոլոր բանտերը լեփ լեցուն են: Հազարաւոր ձեռներ պարզում են մեզ յոյսով եւ աղերսանքով, եւ ես կարծում եմ, որ մեր խղճի պարտքը ստիպում է մեզ զործադրել լաւագոյն ջանքերը, որ տալիս է մեզ մեր դիրքը, որ ազատութիւնը, որ գնում է իր համար Ռուսաստանը, այլեւ ոչ մի զոհ չարժենայ: Մենք խնդրում ենք հաշտութիւն եւ համաձայնութիւն: Ես կարծում եմ, պարոններ, որ եթէ այս րոպէիս մենք դեռ չենք դիմել այս հարցի քննութեան, այլ կը շօշափենք նրան այն ժամանակ, երբ կը սկսենք պատասխանել Թագաւոր կայս-

*) Օգնականներ ընտրուեցան Գրիգորեւիչ և Իշխ. Դուրդուրով, Դումայի քարտուղար՝ Իշխ. Շախուկոյ:

րի՝ դանական ճառին, այնուամենայնիւ այժմ անկարելի է զսպուել չարտայայտելու համար այն բոլոր կուտակուած զգացմունքները, սրտի ծիւր, չասելու համար թէ ազնւո Ռուսաստանը պահանջում է նրա համար բոլոր տուժածներին»։

Պանդավառ ծափահարութիւններով պատգամաւորները հաստատեցին միահամուռ ցանկութիւնը։ Ապա Դումայի առաջին նախագահ Ս. Ա. Մուրոմցեվը հաստատ շեշտերով և վեհ արժանապատուութեամբ արտասանեց լաւ կշռադատուած հետեւեալ խօսքերը.

«Գլուխ եմ խոնարհում Պետական Դումայի առաջ։ Բաւականաչափ խօսքեր չեմ գտնում որ արտայայտեմ շնորհակալութիւն այն պատուի համար, որ ձեզ, պարոններ, հասնելի էր ցոյց տալ ինձ։ Սակայն ներկայ ժամանակ—մեծամասնակ է անհատական զգացմունքների արտայայտութեան համար։ Պետական Դումայի նախագահի ընտրութիւնը հանդիսանում է իբր առաջին քայլ Դուման իբր պետական հաստատութիւն կազմակերպուելու ճանապարհին։ Մեծ գործ է կատարուում։ Ժողովուրդի կամքը իր արտայայտութիւն է գտնում կանոնաւոր, մշտապէս գործող, անխղիւ օրէնքների վրայ հիմնուած օրէնսդրական հաստատութեան ձևի մէջ։ Մեծ գործը մեզ վրայ գնում է եւ մեծ արիւնքիւն, կանչում է մեծ աշխատանքի։ Յանկանանք իրար եւ ինքներս մեզ որ մեզ բոլորիս մէջ բաւականաչափ ոյժ լինի մեր ուսերի վրայ տանելու այն, մեզ ընտրած ժողովուրդի բարօրութեան համար, հայրենիքի բարօրութեան համար։ Թող այս աշխատանքը կատարուի սահմանադրական միապետի արտօնութիւնների պատշաճ յարգանքի վրայ հիմնած եւ Պետական դումայի իրաւունքների կատարեալ իրագործման հողի վրայ, իրաւունքների որոնք բոլորում են ժողովրդական ներկայացուցչութեան իսկական բնոյթից»։

Դումայի նախագահի այս խօսքերի մէջ կարելի էր տեսնել թէ բիւրօկրատիական սիւրբալիզմ՝ ապրիլի 27-ի «հիմնական օրէնքները», որ պատրաստել էր Դումայի բացման նախընթաց օրը կառավարութիւնը, յոյս ունենալով այդ թղթի միջոցով ծեփել ինքնակալ-բիւրօկրատիայի միջնաբերդի պատերում հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստով բացուած ճեղքը,—անկարող է կանգնեցնել ժողովրդի ներկայացուցչութեան դրոշմը, որից պէտք է անպայման տապալուի հին շէնքը, չնայած մինիստրներին բոլոր հնարներին և բռնութիւններին։ Պատմութիւնը իր դատաւճիւր կարգացել է հին բեժիմի գլխին և բիւրօկրատիան անկարող է խեղդել ազատութեան ծնած մանուկը—Դուման, որ պէտք է օրէցօր աճի, զարգանայ, իբրև ազատութեամբ բեղմնաւորորած մի հսկայ ժողովուրդի սիրոյ պտուղ, չնայած զառամեալ չար ներքինի—բիւրօկրատիայի բոլոր չարագործութիւններին։ Մանուկ Դուման ապագայ ունի, որովհետեւ նրա

անուցանողը և պահպանողը ինքը ժողովուրդն է՝ իր անսպառ ոյժերով:

Ինչպէս անցեալ անգամ ասացինք, չնայած բերսօղորատիայի բոլոր հնարներին և ծայրայեղ ձախակողմեանների բոյկոտի սխալ տակտիկային, Դուման այնուամենայնիւ դուրս եկաւ խիստ ընդդիմադիր—օպպոզիցիօն: Առաջի Դուման կարելի է համարել մտաւոր և ֆիզիկական աշխատանքի ներկայացուցիչների ժողով: Ինտելիգենցիան, գիւղացիութիւնը և բանուորութիւնն են տոն տալիս այդ Դումային:

Ընդհատ է դրսուում կանգնած ծայրայեղ ձախակողմեան ջահիլները սիրում են թևաւոր խօսքերով և կծու և ոչ միշտ արդարացի քննադատութիւններով վարկաբեկ անել ժողովուրդի ձայնի այդ առաջին կազմակերպուած օրգանը, մոռանալով որ պարլամենտը վաղու դեր երբէք չի կատարում և նա լոկ տրիրուն է և հասարակական ոյժերի կազմակերպիչ: Վախկոտութիւն չէ տակտը, ինչպէս և քաջութիւն չէ «գալլագեօզ»-ութիւնը: Առհասարակ այն մարդիկ, որոնք իրանք զէնքը ձեռքին դուրս չեն գալու դաշտ կամ փողոց՝ կռուելու, արիւն թափելու, այլ Տարտարէնի նման չորս պատերի մէջ նստած սուր են շողացնում, ուրիշներին դրդում չմտածած քայլերի, ապարդիւն արիւնհեղութեան—պէտք է մի քիչ համեստ լինեն ապրտամբական խիզախ ճառեր արտասանելիս, ուրիշների կեանքով դեմագոգի դավնիներ ձեռք բերելիս: Հաստատակամ վեհութեամբ, աներկիւղ կռուել ճակատ առ ճակատ, աշխատելով տալ նուազագոյն զոհողութիւններ մեծագոյն նպատակների հասնել—ահացանկալի տակտիկան, և ոչ ոյժերի անհաշիւ վատնում, սեփական ոյժերի վերգնահատում, զրդուող յոխորտանք, «պրոլետարիատ»-ի ձեռքով շագանակներ հանել կրակից, ի փառս այս կամ այն դոկտրինեօր, նեղհայեաց խմբակի: Եւ ուսաց Դուման կարողացաւ պահպանել կռուի մէջ վեհութիւն և տակտ:

Մենք առաջ չենք բերելու այստեղ ժողովրդական տրիբունից արտասանած պատգամաւորների պերճախօս և տաք ճառերը, որոնք յայտնի են ընթերցողներին լրագրներից, սակայն աւելորդ չի լինի արձանագրել այստեղ այդ ճառերի ծուծը, կլինտ-էսսինցիան, որ պարունակում է գահական ճառի պատասխանի մէջ, որ հաստատուած էր Դումայից մայիսի 5-ին:

Ձերդ կայսերական Մեծութիւն!

Ձերդ Մեծութեան հանելի եղաւ ժողովրդի ներկայացուցիչներին ուղղած ճառի մէջ յայտնել Ձեր վճռականութեան մասին. պահպանել անսասան սահմանումներ, որոնցով ժողովուրդը կանչուած է իրազործելու օ-

րէնսդրական իշխանութիւնը միացած իր Միապետի հետ: Պետական Դուման Միապետի այդ հանդիսաւոր խոստման մէջ, որ տրուած է ժողովուրդին, տեսնում է խիստ սահմանադրական սկզբունքներին համապատասխան օրէնսդրութեան կարգի ամրապնդման եւ յետագայ զարգացման հաստատուն երաշխիք: Պետական Դուման իր կողմից ջանքեր գործ կը դնի ժողովրդական ներկայացուցչութեան սկզբունքների կատարելագործման համար եւ կը մտցնի Ձերդ Մեծութեան ի հաստատութիւն ժողովրդական ներկայացուցչութեան մասին օրէնք, որ համաձայն միահամուռ արտայայտուող ժողովրդի կամքի, հիմնած կը լինի ընդհանուր ընտրական իրաւունքի վրայ:

Ձերդ Կայսերական Մեծութեան կողմէ՝ միանալ հայրենիքի օգտի համար աշխատանքում՝ գտնում է կենդանի արժազանք Պետական Դումայի բոլոր անդամների սրտերում: Պետական Դուման, ունենալով իր կազմի մէջ բոլոր դասակարգերի եւ Ռուսաստանում բնակուող բոլոր ազգերի ներկայացուցիչներին, միացած է ընդհանուր ջերմ ձգտումով՝ նորոգել Ռուսաստանը եւ ստեղծել նրա մէջ պետական կարգ, հիմնուած բոլոր դասակարգերի եւ ազգութիւնների խաղաղ համակենցաղի եւ քաղաքացիական ազատութեան հաստատուն հիմքերի վրայ:

Բայց Պետական Դուման իր պարտքն է համարում մատնանիշ անել որ այն պայմանները, որոնց մէջ ապրում է երկիրը, անկարելի են դարձնում՝ երկրի լաւագոյն ոյժերի վերածնութեան ուղղած իսկապէս արդիւնաւոր աշխատանքը:

Երկիրը զիտակեցնց որ մեր ամբողջ պետական կեանքի զլխաւոր վէրքըն է Յարին ժողովրդից բաժանող չինովնիկների ինքնիշխանութիւնը: Եւ համակուած միահողի բուռն ձգտումով երկիրը բարձրաձայն ազդարարեց որ, կեանքի նորոգումը հնարաւոր է միայն ազատութեան, ինքնօգնութեան եւ իրա ժողովրդի մասնակցութեամբ օրէնսդրական իշխանութիւնը իրագործելու եւ գործադիր իշխանութեանը վերահսկելու հիմունքներով: Ձերդ Կ. Մ.-եան հաճելի եղաւ 1905 թ. հոկտ. 15-ի մանիֆեստում զահի բարձրութիւնից համբաւել հաստատուն վճիռ՝ այդ իսկ սկզբունքները ծառայեցնել իբրեւ հիմք ռուսական երկրի վիճակի ապագայ կարգաւորման: Եւ ամբողջ ժողովուրդը հիացման միահամուռ աղաղակով ընդունեց այդ համբաւը:

Սակայն ազատութեան արդէն առաջին օրերը մուլյուեցան ծանր փորձութիւններով, որոնց մէջ երկիրը զահաւիժեցին նրանք, որոնք դեռեւս շարունակում էին խափանել ժողովուրդի առջեւ ճանապարհը դէպի Յարը եւ ոտնակոխ անելով Հոկտ. 17-ի բարձրագոյն մանիֆեստի բոլոր հիմքերը, ծածկեցին երկիրը անդատաստան մահապատիժների, ջարդերի, զնշակահարութիւնների եւ բանտարկութիւնների խայտառակութեամբ:

Եւ աշմոնիստրացիայի այդ գործողութիւններից հետքը վերջին ամիսների ընթացքում այնքան խոր նստեց ժողովրդի հոգու մէջ, որ անհնարին է երկրի՝ որեւէ խաղաղացում մինչեւ որ պարզ չլինի ժողովրդի համար

որ այսուհետեւ չէ թողատրուած իշխանութիւններին բռնութիւններ գործելու, ծածկուելով Զ. Կ. Մ. անունով, մինչեւ որ բոլոր մինիստրները պատասխանատու չեն լինի ժողովրդական ներկայացուցչութեան առջեւ, եւ դրա համեմատ վերանորոգուած չի լինի ադմինիստրացիան՝ պետական ծառայութեան բոլոր աստիճաններէ վրայ:

Ինչպէս, միայն ժողովրդի առաջ պատասխանատուութեան տեղափոխումը մինիստրների վրայ կարող է ամրացնել մտքերի մէջ Միապետի կատարելապէս անպատասխանատուութեան զաղափարը. միայն Դումայի մեծամասնութեան վստահութիւնը վայելող մինիստրութիւնը կարող է ամրապնդել վստահութիւն դէպի կառավարութիւնը եւ միայն այդպիսի վստահութեան գոյութեամբ հնարաւոր է Պետական Դումայի հանգիստ ու կանոնաւոր աշխատանք: Սակայն ամենից առաջ. պէտք է ազատել Ռուսաստանը այն արտակարգ օրէնքներից—սաստկացրած եւ արտակարգ պաշտպանութեան եւ ղինդութեան գրգռման—որոնց ծածկոցի տակ առանձնապէս զարգացաւ եւ շարունակում է արտայայտուել անպատասխանատու չինովներին ինքնիշխանութիւնը:

Ժողովրդի ընտրեալների առաջ ադմինիստրացիայի պատասխանատուութեան սկզբունքի արմատացման հետ միասին Պ. Դ. արգասաւոր գործունէութեան համար անհրաժեշտ է որոշակի անցկացնել իսկական ժողովրդական ներկայացուցչութեան հիմնական սկզբունքը, որ կայանում է ներանում որ միայն Միապետի միութիւնը ժողովրդի հետ օրէնսդրական իշխանութեան աղբիւր է հանդիսանում: Այդ պատճառով բոլոր միջնորդները բարձրագոյն իշխանութեան եւ ժողովուրդի միջեւ պէտք է հեռացուած լինեն: Նմանապէս չի կարող լինել օրէնսդրութեան այնպիսի մաս, որ ընդմիջ տակուած լինի Միապետի հետ միացած ժողովրդական ներկայացուցչական ազատ վերաքննութեան առջեւ: Պ. Դ. իր խղճի պարտքն է համարում յայտնել Զ. Կ. Մ. ժողովուրդի անունից որ ամբողջ ժողովուրդը ճշմարիտ ուժով եւ ոգեւորութեամբ, ճշմարիտ հաւատով դէպի հայրենիքի մերձաւոր առաջադիմութիւնը կը կատարի կեանքի նորոգութեան շինարար գործը, երբ նրա եւ զահի միջեւ կանգնած չի լինի նշանակովի աստիճանաւորներից եւ ազգաբնակչութեան բարձր դասակարգներից ընտրուածներից կազմուած Պետական Խորհուրդը, երբ հարկերի (налогъ) եւ տուրքերի (податъ) սահմանումը եւ պահանջումը ենթարկուած կը լինի ժող. ներկայացուցչութեան կամքին, եւ երբ ոչ մի յատուկ օրէնքներով չի ղնուի սահման ժող. ներկ. օրէնսդրական ձեւնհասութեան: Պ. Դ. նմանապէս համարում է ժողովրդի կենսական շահերի հետ անընդունելի որ ազգաբնակչութեան վրայ դրամական որեւէ ծանրութիւն ղնող օրինագիծ, քանի նա ընդունուած է Դումայի կողմից, փոփոխութեան ենթարկուելի մի հաստատութեան կողմից, որ չի ներկայացնում իրանից հարկատու մասսա:

Պ. Դ. ժողովուրդից իր վրայ որոշակի դրած տարտքը կատարելով առաջիկայ օրէնսդրական գործունէութեան շրջանում համարում է անյետա-

ծղելի անհրաժեշտ ապահովել երկիրը ծիշտ օրէնքով—անձի անձնոնմանի-
ուծեան, խղճիի ազատութեան, խօսքի եւ մամուլի ազատութեան, միու-
թիւնների, ժողովների եւ զործադուլների ազատութեան մասին, համազուած
այն բանում որ առանց այդ արդէն հսկոտ. 17-ի մանիֆեստով զրուած ըս-
կըզքուների ծիշտ սահմանաւորման եւ խիստ կիրառման, հասարակական
յարաբերութիւնների ոչ մի բեֆորս իրագործելի չէ: Դուսան նմանապէս
անհրաժեշտ է համարում ապահովել քաղաքացիների համար իրաւունք ա-
ղերսագրերով դիմելու ժող. ներկայացուցչութեան:

Պ. Դ. ապա չւաւմ է անխուսափելի համոզմունքից որ իրաւունքի
վրայ հիմնուած ոչ ազատութիւնը, ոչ կարգը կարող են հաստատօրէն ամ-
րացուել առանց որ սահմանուի օրէնքի առաջ առանց բացառութեան բո-
լոր քաղաքացիների հաւասարութեան ընդհանուր սկզբունքը: Ուստի Պ. Դ.
կը մշակի օրէնք՝ իրաւունքների մէջ բոլոր քաղաքացիների լիակատար
հաւասարեցման մասին, վերացնելով հանդերձ բոլոր դասային, ազգային,
կրօնային կամ սեռային սահմանափակումները եւ առանձնաշնորհումները:
Ձգտելով ազատել երկիրը նրան աղմինխտրատիւ խնամակալութեան կաշ-
կանդող կապանքներից եւ քաղաքացիների ազատութեան սահմանափակու-
մը յանձնելով միմիայն անկախ դատաստանական իշխանութեան, Պ. Դ.
սակայն անթողատրելի է համարում նոյնիսկ դատաստանական վճռով մա-
հուան պատժի գործադրութիւնը: Մահուան պատիժը երբեք եւ ոչ մի պայ-
մաններում չը կարող նշանակուած լինել: Պ. Դ. իրան իրաւացի է համա-
րել ազդարարել որ ամբողջ ազգաբնակչութեան միահամուռ ձգտումների
արտայայտիչ կը լինի այն օրը, երբ կը սահմանի օրէնք ընդմիշտ վերա-
ցնելու մահուան պատիժը: Այդ օրէնքի նախատեսութեամբ երկիրը սպասում
է որ այժմ եւ եթ Զեր, թագաւոր, իշխանութեամբ դադարեցնէ բոլոր մա-
հուան դատավճիռների գործադրութիւնները:

Գիւղացիական ազգաբնակչութեան կարիքների պարզաբանութիւնը եւ
համապատասխան օրէնսդրական միջոցների ընդունելը կը կազմէ Պ. Դ. մեր-
ձագոյն խնդիրները: Երկրի ամենաբազմամարդ մասը—աշխատաւոր դիւ-
ղացիութիւնը անհամբեր սպասում է իր սուր հողային կարիքի զոհացումը,
եւ առաջին ռուսական Պ. Դ. կատարած չէր լինի իր պարտքը, եթէ նա
չմշակէր օր'նք այդ համապազօրեայ պահանջի բաւարարութիւն տալու մա-
սին, այդ առարկայի համար յատկացնելով գանձարանի, ուղէների (թագա-
ւորական տան), կաբինետային, չանքային, եկեղեցական եւ պարտադիր
կերպով տարա բաժանելով մասնաւոր սեփականատէրերի հողերը:

Պ. Դ. նմանապէս անհրաժեշտ է համարում մշակել գիւղացիների
հաւասարաիրաւութիւնները հաստատող եւ նրանց կամայականութեան
եւ խնամակալութեան ճնշումը վերացնող օրէնքներ: Պ. Դ. գտնում է նոյն-
քան անյետաձգելի բաւարարութիւն տալ բանուոր դասակարգի կարիքնե-
րին վարձու աշխատողը պաշտպանող օէնսդրական միջոցներով: Այդ
ճանապարհի վրայ առաջին քայլը պէտք է լինի վարձու բանուորներին ի-

րանց նիւթական ու հոգեկան բարօրութիւնը բարձրացնելու նպատակով կազմակերպման եւ ինքնօգնութեան ազատութեան սպասարկում աշխատանքի բոլոր միւլերում:

Պ. Դ. նմանապէս իր պարտքը կը համարի գործադրել բոլոր ջանքերը բարձրացնելու համար ժողովուրդի լուսաւորութիւնը եւ ամենից առաջ կը հոգայ ընդհանուր անվճար ուսուցման օրէնքի մշակութեան մասին:

Այս միջոցների հետ զուգընթացաբար Դոման առանձին ուշք կը դարձնի հարկային ծանրութեան արդար-բաժանման վրայ, որ այժմ անիրաւացիօրէն ընկած է սղոյաքնակութեան աւելի աղքատ դասակարգերի վրայ եւ պետական աղբիւրների նպատակայարմար գործադրութեան վրայ:

Ոչ պակաս էական օրէնսդիր աշխատանք կը լինի տեղային կառավարման եւ ինքնավարութեան վերակազմութիւնը, զրաւելով հաւասար մասնակցութեան վերջինում բոլոր ազգաքնակութիւնը ընդհանուր ընտրական իրաւունքների սկզբունքներով: Յիշելով այն ծանր բեռը որ ժողովուրդը կրում է Զերդ Մեծութեան զօրքի եւ նաւատորմի մէջ, Պ. Դ. կը հոգայ զօրքի եւ նաւատորմի մէջ արդարութեան եւ իրաւունքի սկզբունքների ամրացման մասին:

Պ. Դ. վերջապէս անհրաժեշտ է համարում ի թիւս իր անյետաձգելի խնդիրների մատնանիշ անել նաեւ առանձին ազգութիւնների վաղուց հասունացած պահանջների հարցի լուծման մասին: Ռուսաստանը ներկայացնում է բազմազան ցեղերով եւ ազգութիւններով բնակուած մի պետութիւն: Այդ բոլոր ցեղերի եւ ազգութիւնների հոգեկան միացումը հնարաւոր է միայն երբ գոհացում տրուի նրացից իւրաքանչիւրի պահանջին՝ պահպանել եւ զարգացնել ինքնակերպութիւն կենցաղի առանձին մասերում: Պ. Դ. հոգ կը տանի այդ արդարացի կարիքների լայն բաւարարութիւն տալու:

Զերդ կայսերական Մեծութիւն! մեր ամեն աշխատանքի նախադրան կանգնած է մի հարց, որ յուզում է ամբողջ ժողովրդի հոգին, որ յուզում է մեզ, ժողովրդի ընտրեալներին, որ զրկում է մեզ հնարաւորութիւնից հանգիստ սկսել մեր օրէնսդրական գործունէութեան առաջին նիստը: Պ. Դ-ի պատերում հնչած առաջին խօսքը, որ համակրութեան աղաղակներով ընդունուեց—ամնիստիա (ներում) խօսքն էր: Երկիրը ծարաւի է ներման—տարածուած քրէական օրէնքով նախատեսուած բոլոր գործողութիւնների վրայ, որոնք բխում են կրօնական եւ քաղաքական շարժառիթներից, ինչպէս եւ բոլոր իրաւախախտումների վրայ:

Կան ժողովրդի խղճի պահանջներ, որ չի կարելի մերժել, որոնց կատարման մէջ չի կարելի դանդաղացնել: Թագաւոր, Դոման սպասում է ձեռնից կատարեալ քաղաքական ներում, իբրեւ առաջին զրաւական փոխադարձ հասկացման եւ փոխադարձ համաձայնութեան Յարի եւ ժողովրդի մէջ:

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը Դոման լաւ հասկանալով իր կոչման բարձրութիւնը արիութեամբ կարողացել է Յուլի, 1906.

արտայայտել ժողովրդի պահանջները, միանգամայն անստեղծ առնելով «հիմնական օրէնքները» դրած սահմանները:

Մայիսի 13-ին Պ. Դուժայում ասալին մինիստր Գորեմըկինը կարգաց մինիստրական պատասխանը Պետական Դուժայի այդ դիմումի առիթով: Մինիստրների խորհրդի այդ ղեկավարացիան ցոյց է տալիս որ ռուս բիւրօկրատիան ոչինչ չէր մոռացել հնից և ոչինչ նոր բան չէր սովորել: Թագնուելով «հիմնական օրէնքները» յետևում մինիստրութիւնը մերժողական պատասխան էր տալիս բոլոր յարուցած հարցերի նկատմամբ: Դա մի մարտակոչ էր ուղղած ժողովրդի ներկայացուցիչներին: Այնքան սովորական և ծամծամած են մինիստրական բոլոր առարկութիւնները որ այստեղ առաջ բերել մենք աւելորդ ենք համարում: Անկարող ենք լքենք մեր տեսութեան էջերը նաև Նաբոկովի, Ռօդիկի, Անիկինի, Լիդնիցկու, Ալադինի, Կոկոշկինի, Կովալևսկու և միւսների փայլուն ճառերի քաղուածքներով, որոնց մէջ խայտառակութեան սիւնին մեխուեցաւ ամբողջ մինիստրութիւնը: Սակայն չենք կարող առաջ չբերել Դուժայի ընդունած ընթացիկ գործերին անցնելու ֆորմուլը:

Ճշգրտելով մինիստրների խորհրդի նախագահի ունկնդրած յայտարարութեան մէջ վճռողական յայտմունք այն մասին որ կառավարութիւնը բոլորովին չի ուզում բաւարարութիւն տալ ժողովրդական պահանջներին եւ հողի, իրաւունքների եւ ազատութեան սպասելիքներին, որ Պետական Դուժման ձեւակերպել էր իր պատասխան—դիմումի մէջ գահական ճառի առիթով եւ առանց որոնց բաւարարութեան անկարելի են երկրի անդորրութիւնը եւ ժողովրդական ներկայացուցչութեան արդիւնաւոր աշխատանքը:

Գտնելով որ ժողովրդական պահանջների զոհացման մերժումով կառավարութիւնը երեւան է հանում բացարձակ արհամարհանք դէպի ժողովուրդի իսկական շահերը եւ բացարձակ չկամութիւն ազատել նոր ցնցումներից երկիրը, որ տանջուած է աղքատութիւնից, իրաւազրկութիւնից եւ իշխանութիւնների անպատիժ կամայականութեան շարունակուող տիրապետութիւնից:

Արտայայտելով երկրի դիմաց կատարեալ անվստահութիւն ժողովրդական ներկայացուցչութեան առաջ անպատասխանատու մինիստրութեան. եւ պետութեան խաղաղացման եւ ժող. ներկայացուցչութեան արդիւնաւոր աշխատանքի ամենամահաժեշտ պայման համարելով ներկայ մինիստրութեան անյապաղ հրաժարումը եւ նրա փոխանակումը Պ. Դ. վոտահութիւնը վայելող մինիստրութեամբ,—Պ. Դ. անցնում է հերթական հարցերին:

Այդպէս, ուրեմն, տեղի ունեցաւ առաջին ընդհարումը Դուժայի և կառավարութեան մէջ: Պետական Խորհրդի, ինչպէս և անլիքալ «աստղային պալատի» գործունէութեան մա-

աին բացասականից բացի, ի հարկէ, ոչինչ բան ասել չենք կարող, ուստի լաւագոյնն է անտես առնել դրանց...

Հետաքրքրական է արձանագրել Պ. Դումայում գտնուող բանուոր պատգամաւորներին մանիֆեստը ուղղած Ռուսաստանի բոլոր բանուորներին, որից բերում ենք հետեւեալ կտորը.

Ընկեր-բանուորներ! Դուք այժմ բոլորդ տեսնում էք, որ ժողովրդին օգնել Դուման չի կարող, քանի որ կառավարութիւնը կարող է զրկել նրան ժողովրդական իսկական ներկայացուցչութեան բոլոր իրաւունքներից: Դուք այժմ նկատում էք, որ Դումայի բոլոր բարի ձեռնարկութիւնները ու ձեռնարկները հանդիպում են կառավարութեան ինքնիշխանութեան ու խորատակում: Կառավարչական իշխանութիւնը տիրապետում է ամենաանպիտան հողային հարստութիւններին, նա օգուտ է քաղում մեր ընդհանուր իրաւաւորելութիւնից և ամեն տեսակ բացառիկ օրէնքներով պահում է բանուորներին ու դիւղացիներին ստորացման ու կապանքների մէջ: Այդ մարդիկ՝ աղքատականները, չինօթիկները, բարձր հոգեբանականութիւնը, իրանց ձեռքերում են պահում պետութեան ամբողջ իշխանութիւնը և Ռուսաստանին չեն թողնում ոչ մի քայլ անել դէպ առաջ, ազատութեան առաջխաղացութեան մէջ. իրաւագուրկ Դուման չէ, որ չինօթիկական կառավարութեան ժամանակ կարող կը լինի իրազործել ժողովրդի բոլոր պահանջները, այլ միայն ընդհանուր, ուղղակի, հաւասար և գաղտնի ընտրողական իրաւունքով առանց, կրօնի, ազգութեան և սեռի խտրութեան հիման վրայ ընտրուած լիազօր հիմնադիր ժողովը: Աշխատել այդ հիմնադիր ժողովին յանձնել առ ամբողջ իշխանութիւնը—այդ է բոլոր քաղաքացիների առաջնակարգ պարտականութիւնը ներկայումս, և մենք բանուոր պատգամաւորներս հռահրաւան կերպով կը ձգտենք, որպէսզի Դուման նախապատրաստէ հողը մի այդպիսի հիմնադիր ժողով գումարելու համար:

Իսկ դուք, բանուոր—ընկերներ, պէտք է հէնց այժմից պատրաստուէք օգնելու Դումային կառավարութեան հետ ունեցած իւր ընդհարումների ժամանակ և պաշտպանէք ձեր շահերն ու իրաւունքները: Պատգրէք ձեր շարքերը, ընկերներ, և բացատրեցէք անգիտակից մասսաներին Դումայի կառավարութեան հետ ընդհարուելու նշանակութիւնը, կազմակերպուեցէք, միացրէք ձեր ոյժերը: Նրանք հարկաւորուելու են: Բայց, կազմակերպուելով և միանալով, անձնատուր մի լինէք ոչ ոքի պրօպոկացիային, անտեղի կերպով զատ-զատ ընդհարումներ մի ստեղծէք իշխանութիւնների հետ, անտեղի կերպով աւիթ միջ տալ պրօլետարական արիւնը թափելու: Ներկայ մօմենտում ամենից աւելի անհրաժեշտ է, որ ամբողջ Ռուսաստանը, սկսած քիզերից մինչև մեծը, արտասանէ իւր խօսքը, իւր կարծիքը Դումայի և կառավարութեան մէջ կատարուող ընդհարման մասին: Արտայայտեցէք ուրեմն ձեր անկեղծ կարծիքը, ընկեր բանուորներ, զբաւոր որոշումներ ու վճիռներ կայացրէք գիշական ու հասարակական ժողովներում և ուղարկեցէք նրանց ձեր պատգամաւորներին: Այդ բանը մեզ համար յենարան կը դառնայ, բանուոր-ընկերներ, կառավարութեան դէմ մղած մեր կռոււմ, այն կառավարութեան դէմ, որ ոչինչ չի ուզում առ քիչապիսիներին ու բանուորներին: Կէցցէ՛ք բանուորական դասակարգի միութիւնը, կէցցէ՛ նրա հետ միասին և ժողովրդի ազատութիւնը:

Ի դէպ կը լինի այստեղ բերել և յայտնի սոցիալ-դեմո-

կրատ Պլեխանովի կարծիքը, որ տպուած էր Курьеръ լրագրի մէջ.

«Ընկեր բանուորներ! Ձեզ եմ ես դիմում այս անգերով մի այնպիսի մօմենտում, որից աւելի կարեւորը չէ եղել վերջին ժամանակներս մեր հայրենիքի կեանքի մէջ: Կառավարութիւնը իր դեկավար մինիստր Գօրեմիկինի միջոցով մերժումով պատասխանեց Պետական Դումայի բոլոր պահանջներին: Նա ամենատիւ չէ տալիս այն մարդկանց, որոնց ինքը յանցաւոր է յայտարարել այն պատճառով, որ նրանք մարտնչում էին ազատութեան համար, ոչ էլ հող է տալիս այն գերդասցիութեանը, որն իր շնորհիւ մուրացկանութեան է հասել: Ի՞նչ անենք: Ահա այն հարցը, որը դուք ձեր սեփական դործի օգտի համար, մեր ամբողջ հայրենիքի օգտի համար պէտք է մտածէք, կշռադատէք բոլորովին ստանալիս կերպով, չնայելով, որ ձեր սրտերում բորբոքւում է արդար զայրոյթի հուրը: Դուք պարտաւոր էք խուսափել այնպիսի սխալներից, որոնք կարող են պատճառել խոր, գուցէ և անուղղելի ֆրաս մեր ամբողջ շարժմանը:

Անձնատուր միք լինիլ պրօվօկացիայի! Կառավարութեան ոյժը պահասում է օրէցօր, որովհետեւ օրէցօր մեր ժողովուրդը աւելի ու աւելի է պարզ կերպով դիտակցում, որ նա կառավարութիւնից ոչինչ չէ կարող սպասել, բայց եթէ նորանոր ճնշումներ: Կառավարութիւնը տեսնում է այդ և ուզում է ձեզ կռիւ յայտարարել, քանի որ իր ոյժը ու ամբողջութեանը դեռ աւելի է ձերնից: Միք խաբուիլ պրօվօկացիայով, միք յափշտակուիլ անկեղծ, բայց անխոհմ մարդկանց ճառերով, որոնք պատրաստ են ձեզ զենքի կոչ անելու: Կռուի դաշտ նետուել այժմ նշանակում է չարաշար պարտութիւն կրել: Բայց դա դեռ բոլորը չէ: Մեր կառավարութիւնը, որ կազմակերպում է սև հարկւրակային շարքեր և անշղի կերպով ճնշում է մաքի ազատութեան ամեն մի արտայայտութիւնը, չէ արգելում ամենախիստ կրտիկայի ենթարկել Պետական Դուման: Ի՞նչպէս էք դուք կարծում, ի՞նչու է նա այդպէս վարւում: Որովհետեւ ճառ ուզում է ձեզ բեակցիայի հաւատ գործիք դարձնել: Յեղափոխականները յարձակւում են Պետական Դումայի վրայ—ստուգ է ինքն իրան Գօրեմիկինը—դա շատ լաւ բան է այժմ, երբ մեր մերժումը՝ կատարելու Պետական Դումայի պահանջները, ընդհարում պէտք է առաջացնի մեր ու նրա մէջ: Որքան աւելի վարկաբեկ լինի Դուման ժողովրդի աչքում, այնքան նա աւելի թոյլ կերպով կը պաշտպանէ նրան և աւելի հեշտութեամբ կարելի է փակել նրա բերանը, իսկ եթէ հարկաւոր լինի, մինչև անգամ բոլորովին ցրել նրան: Իսկ յեղափոխականներին ես կը սանձահարեմ գնդակացիներին միջոցով: Ընկեր-բանուորներ, դուք անպատճառ պէտք է խախտէք պ. Գօրեմիկինի այդ ծրագիրը: Միք շփոթուիլ նրանով, որ Դումայում գերիշխում են բուրժուական կուսակցութիւնները: Ոչ թէ նրա համար է ստուգ պ. Գօրեմիկինը Դումային, որ նրա մէջ գերակշռում է բուրժուակրիան, այլ այն պատճառով, որ նրա մէջ գերակշռող բուրժուակրիան պահանջում է ազատութիւն ամենքի համար և հող գերդասցիութեան համար: Բուրժուակրիայի դէմ չէ ուղղել Գօրեմիկինը իր մերժումը, այլ ամբողջ ժողովուրդի դէմ: Եւ ամբողջ ժողովուրդն էլ պէտք է հարկաւորէ Գօրեմիկինին ափսոսալ այդ մերժման համար: Ամբողջ ժողովուրդը միաճամուռ այժմով պէտք է պաշտպանէ Դուման: Ամեն մի տատանում այդ դէպքում անբաժան կը լինէր մեր ժողովուրդին. նա ցւոյց կը տար, որ նա դեռ եւ չէ ըմբռնել թէ ինչի մէջ է կայանում ներկայ ժամանակ ամենամահաւորագոյն քաղաքական խեղդիւրդ: Սօցիալիզմի աշող կռուի համար հարկաւոր է քաղաքական ազատութիւն:

Իսկ որդեպի ունենանք թաղաքական ազատութիւն, դրա համար անհրաժեշտ է, որ մենք խանդարենք մեր բէակցիօն կուսակցութեան որդայթները:

Վայ ձեզ, վայ մաբող իրկրին, եթէ դուք չէք կենտրոնացնի դրա վրայ ձեր բոլոր ջանքերը, ձեր բոլոր ուշադրութիւնը:

Բէակցիան օգուտ կը քաղէ ձեր օրհասական սխառեւերից և ստրագիկի հարուած կը տայ ազատութեան գործին: Միք զարմանալ, որ մենք դիմում ենք ձեզ այս կոչով: Արդէն 80 թուականներից սկսած մենք նախադուշակում էինք ձեր հանդէս դալը պատմական բեմի վրայ և սպասում էինք նրան այնպէս, ինչպէս որ հաւատացեալ հրէաները Մեսսիային են սպասում: Մենք կրկնում էինք շարունակ, որ ազատագրական շարժումը կը յաղթանակէ մեզանում իբրև բանուոր դասակարգի շարժում, կամ ամենեին չի յաղթանակի: Եւ այժմ, երբ անցքերը արդարացնում են մեր ակնկալութիւնը, այժմ, երբ շնորհիւ բանուորների հերոսութեան մեր ազատագրական շարժումը արդէն հեռու չէ յաղթանակից, մենք չենք կարող լսել, քայքայ մենք մեզ պարտաւոր ենք համարում մատնացոյց անել այն թաղաքական թակարդի վրայ, որի մէջ է ուզում ձեզ գրաւել բէակցիան: Լիովին ձեզ նուիրում Գ. Պիեթանով:

Մայիսի 13-ի կոնֆլիկտից յետոյ, չնայած որ մինիստրները լսեցին ժողովրդի ներկայացուցիչների կողմից «դժուր» խօսքը, նրանք շարունակում են յաճախել Դոման, ընդունել հարցապնդումներ, պատասխանել կամ խոստանալ տեղեկութիւններ ստանալուց յետոյ տալ հարցապնդումների դիմաց բացադրութիւններ: Իսկ Դոման շարունակում է սահմանադրական ֆուկցիաներ կատարել. մշակում է ագրարային, անձի անձեռնամխելութեան, մահուան պատժի վերացման և այլ հարցերը, միշտ առիթից օգտուելով բանակուտի բռնած մինիստրութիւնը ջախջախում, մերկացնում նրա մտաւոր—բարոյական ամբողջ անանկութիւնը մեծ աջողութեամբ:

Այդ է երկրի դրութիւնը, որ մասամբ ընդունում է պատգամաւոր Ալադիլին հետեւեալ խօսքերով. «Ինչ հարկ կայ երկար ու բարակ մտածել օրինագծերի ընդարձակման հարցի մասին քանի որ միւլենոյն է ոչինչ չի դուրս գալ մինչև որ չի փոխուի ոյժերի իրական յարաբերութիւնը Դոմայի պատերից դուրս: Այժմ ոյժը, այսինքն թնդանօթները, զնդակացիները և զօրքը մինիստրների կողմն է—ահա թէ ինչու նրանք գալիս են այստեղ, բանի տեղ չդնելով մեր անվստահութեան ուրողումը: Մենք պէտք է սպասենք մինչև որ ժողովուրդի դայթոյթը աճելով հզօր ոյժ չի դառնալ, որ կը ստիպի մինիստրներին կորչել Դոմայից: Եւ Դոմայի բարոյական ոյժը դըրսում այնքան աճում է որ մինիստրների հեռանալը անխուսափելի է դառնում...»

—Մեր Կովկասի ներքին կեանքում քիչ բան է փոխուել դէպի լաւը, և դա հասկանալի է, քանի դեռ շարունակւում է հին բիւրօկրատիական ըէփփը, որ նպաստաւոր հող է գտնում իր զազրելի արարքների համար մեր անկուտուրական, կիսավայրենի, դեռ քոչուրութիւնը պահպանող կենցաղում, ուր կրօնական ֆանատիկոսութիւնը և ազգայնական կռիւները աւելի ևս խճճում են հասարակական-քաղաքական հարցերը: Կրկնութիւն կլինէր նորից ասել այն, ինչ ասել ենք այդ հարցերի մասին նոյն այս էջերում: հայ-թուրք ընդհարումների մէջ մեր տեսակէտը կառավարութեան բռնած դիրքի մասին, ապա տէրրիտորիալ ավտօնօմիայի, ֆեդերացիայի, ազգային ինքնորոշման, մահմեդականներին միացնող կրօնական շաղախի մասին յայտնել ենք դեռ շատ առաջ (տես 1905 թ. Մուրճի №№):

Աւտօնօմիատական-տերրիտորիալ ցնորքներին վրացիներին մէջ հարուած տուեցին սոցիալ-դեմոկրատները իրանց վերջին ընտրութիւններով, պանիսլամիզմի հարուածը կախուած կը լինի թուրք, քուրդ, պարսիկ, լեզգի և այլ ցեղերի կուլտուրական-ազգային զարգացման աստիճանից: Իսկ այդ էվօլյուցիան անհրաժեշտօրէն պէտք է զարգանայ հէնց որ ազատ սահմանադրական բեօթիւր իրագործուի մեր կեանքում: Ազգային ինքնորոշումը կը տայ ամենամեծ հարուած բէակցիօն պանիսլամիզմին: Թէ թուրքերի մէջ կուլտուրական զարթոնումը ֆիկցիա չէ՝ այդ երևում է նրանց մէջ վերջին տարիներում մեծ ծաւալ ստացած մամուլից: Մի «Մուլա-Նասրէդինի» պէս թերթ սկի հայերս էլ չունենք, թէև պարծենում ենք մեր կուլտուրայով և «ինտելիգենտ» ոյթերով... Մենք յետ ենք գնում խաղաղ կուլտուրական զարգացման մէջ...

Մեր տեսակէտը «ազգային—եկեղեցական» խնդիրների մասին ևս յայտնի է...

Նորութեան բնոյթ ունէր Վեհափառ Կաթողիկոսի մայիսի 10-ի կոնդակը, որով իրաւունք էր տալիս ժողովրդին «թեմակալ առաջնորդների, յաջորդների, գործակալների և հոգևոր վարչական հաստատութեանց պաշտօնեաների ընտրութեան իրաւունքը, որից յետոյ ընտրեալները կը հրաւիրուեն իրանց պաշտօնին պետութեան կողմից սահմանուած օրինական ճանապարհով: Ընտրութիւնը առայժմ պէտք է լինի «կաթողիկոսական ընտրութեան եղանակով—ընդհանուր և անմիջական ձայնաւութեամբ»:

Արդեօք մի բան կը փոխուի այդ կոնդակով: Մենք թերահաւատ ենք հետևանքների նկատմամբ, որովհետև ահա ինքը Վեհափառ Կաթողիկոսն էլ ազգի սիւնայն քուէով ընտրուած է,

սակայն միմիայն այդ բանով ոչինչ չը փոխուեց մեր իրականութեան մէջ դէպի լաւը: Միթէ մեր ազգային—եկեղեցական բուրձը գործերի ղեկավարութիւնը յանձնելով ընտրուած հոգևորականների ինքնիշխանութեան, քմահաճոյքին մենք դրանով երաշխաւորում ենք ժողովրդի իրական մասնակցութիւնը դպրոցական—կալուածական և այլ հարցերում, միթէ մենք պատահականութիւնից և անկերպարան քաօսային վիճակից հանում ենք մեր հաստատութիւնները: Ո՞վ պէտք է գործադրի թղթի վրայ շարած յօդուածներն ու պրակները, ի՞նչ մարմիններ կան դրա համար: Ոչ, լոկ այդպիսի կոնդակներով դարմանա՞լինք մեր ցաւերին միամտութիւն է, և մենք կրկնում ենք այն, ինչ ասել ենք 1894 թուականին, ինչ կրկնում ենք այժմ աւելի հաւատացած նրա իրագործման հնարաւորութեան մէջ (մեր անցեալ տեսութիւնը ապ. 22-ին): Քաօսից կամայականութիւն, կղերական քմահաճոյքից՝ կարճամիտ թայֆայական դիկտատուրաւ ահա մեր «ազգային գործերի» ներկայ վիճակը, որ կարելի է բարեփոխել միայն և միայն խելացի, պրոգրեսիւ, կուլտուրականութիւնը ազանովող ժողովրդավար սկզբունքներով: Ազատ, դիտակցական ինքնորոշում և ոչ զանազան դիկտատուրաներ. մեզ ոչ տիրաններ են հարկաւոր, ոչ էլ ամբողի ստոր ինստինկտներն և ըռպէի տրամադրութիւնը շահագործող դեմագոգներ, որոնց հաճոյանում են միշտ ոյժի կողմը թեքուող մեր կղերականները. թող կորչեն տիրաններն էլ դեմագոգներն էլ, և առաջ գան իսկական դեմոկրատները, որոնք ոչ մի պայմանում, ոչ մի դէպքում չեն դաւաճանում ազատութեան սկզբունքներին:—Հրաւիրէք պատգամաւորական ժողով, ստեղծէք սահմանադրական մարմիններ, որոնցից կախում կ'ունենան գործադիր մարմինները. այն ժամանակ կը հաւատանք թէ վերջ է դնում մեր կեանքի մէջ տիրող քաօսին և կամայականութեան: Իսկ միմիայն պաշտօնեաների ընտրութեամբ վէրքը չի բուժուել:

Լ. Մ.